משמעות חונכות פר"ח עבור החניכים והחונכים: זכרונות ארוכי טווח של חניכים וחונכים מהחונכות

עורכי המחקר: סמינר הקיבוצים - המכללה לחינוך לטכנולוגיה ולאמנויות - הרשות למחקר ולהערכה ע"ש מרדכי סגל

במהלך שלוש שנים (תשע"ג- תשע"ה) נערך מחקר אורך מעמיק, המעריך את משמעותה של חונכות פר"ח כפי שהיא מצטיירת בעיניהם של החניכים והחונכים הלוקחים בה חלק. כמו כן נבחנו התהליכים הכרוכים בחוויית החונכות.

- מטרות מחקר החניכים היו ללמוד על זיכרונות מחוויית החונכות (מה נחקק ועובד בזיכרון? מה שרד את מבחן הזמן? מה בחוויה הותיר חותם משמעותי?). ללמוד על השלכות ההתנסות בחונכות (האם נותרו משמעותיות לאורך זמן? באילו תחומים?). להציג התבוננות השוואתית בממצאים המרכזיים . להעריך את תרומתה האפשרית של חווית החונכות להתפתחותם הערכית של החניכים, בהקשר הבינאישי ובהקשר החברתי.
- מטרת העל של מחקר החונכים הייתה לבחון את 'החותם' שהותיר ניסיון החונכות על חונכים בוגרים, שסיימו זה מכבר את חונכותם. מטרה זו תורגמה לארבע מטרות ממוקדות: למפות ולהבין מה נחקק בזיכרונם של החונכים הבוגרים? לפענח כיצד מנתחים, בדיעבד, החונכים הבוגרים את ניסיון החונכות עצמה. לבחון את האופן בו מתארים החונכים לשעבר את תרומות החונכות עבורם, בתקופת החונכות ואחריה. לברר כיצד השפיעה חווית החונכות על תפיסותיהם החברתיות של הבוגרים.

הליך המחקר:

- התקבלו 34 ראיונות חניכים, תלמידי כיתות ז' עד ט' (19 בנות ו 15 בנים), שהשתתפו בראיון עומק לקראת סוף שנת הלימודים.
- מדגם החונכים הבוגרים כלל 425 איש/ה שהשיבו על שאלון אינטרנטי. בחלקים הכמותיים נשמר המדגם בשלמותו ונערך מיפוי של אפיוני המשיבים על פי שאלות הרקע, נערכו הצלבות של אפיונים אלו עם סוגיות שונות שגולמו בשאלות סגורות אחרות.
- נעשה שימוש בראיונות עומק (חצי מובנים) ובשאלונים. השאלונים כללו בעיקר שאלות פתוחות ומספר שאלות סגורות.
- המחקר נשען בעיקרו על מתודות איכותניות שמטרתן להבין לעומק את תרומות פרויקט החונכות לאורך זמן, ולשפוך אור על התהליכים אשר ליוו את החונכות וביססו את התובנות לגביהם.
- המתודות שנבחרו לצורך ניתוח התוכן של החלקים הפתוחים הן נרטיבית הוליסטית תכנית עבור הראיונות, וקטגוריאלית עבור השאלונים.
- הבחירה בשתי מתודות אלו לניתוח תוכן נשענה על שיקול מתודי המשרת היטב את שאלות המחקר.
- ניתוח השאלות הסגורות התבסס ברובו על סטטיסטיקה תיאורית, אך הוא כלל גם מבחן t למדגמים בלתי תלויים, ניתוחי שונות חד-כיוונים וקשרים מתאמיים.

פר"ח
פרויקט חונכות

ממצאי המחקר:

- כמחצית מהחניכים תיארו את החונכות כחוויה שתרמה לתפיסת עצמי חיובית.
- החונכות ציידה את המשתתפים בכלים להתמודדות בתחומים שונים, בעיקר בזירה הלימודית.
- החונכות אופיינה באקלים חיובי מאוד של מסירות, תמיכה ואכפתיות.
- החונכים שידרו מסר של אמונה שהעצים את החניכים. בחלק מהמקרים מסר האמונה כוון למישור הרגשי, שחשף בעיקר מוקדי כוח ומשאבים פנימיים כגון : פיתוח כישרונות, נטיות אישיות, תחומי עניין ותחביבים.
- רק בפחות משליש מהמקרים חוו החניכים חונכות שלא הייתה מעורבת דיה, לעיתים השפעתה הייתה קצרת טווח, כך שהיא הצליחה לגעת בנקודות פגיעות מזוויות מסוימות בלבד או לזמן מוגבל.
- דמות החונך/ת מצטיירת בזיכרון החניכים כדמות מרכזית ומשמעותית - משתפת, מכילה, עוטפת, מטפחת ומעצימה, מאגדת בין דמות הורית לחברית, מייעצת ותומכת, מרוממת ומלמדת ועם זאת בלתי מתנשאת.
- הנוכחות היציבה והעוטפת, של החונכים נחוותה וזכורה כבלתי שיפוטית וללא התניה. דמות מזוככת ומזוקקת של אכפתיות המעניקה תחושת 'ביחד' מתוך תפיסה של אותנטיות מהימנה,
- החונכים היוו מודלים ברורים וראויים לחיקוי ולהזדהות ואף שימשו מקור השראה לשאיפות עתידיות.
- הזיכרונות המרכזיים שנחקקו בסיפורי החונכים הבוגרים נגעו לקשר הבין-אישי שנוצר בינם לבין חניכיהם. סוגי הפעילות השכיחים היו בעיקר לימודים ומשחקים, אך תיאורי הפעילות המפורטים ביותר היו 'מפגשים פורצי גבולות', שחשפו אותם ואת הילדים להתנסויות חדשות.
- רגעי ההצלחה השכיחים ביותר, שצוינו על ידי החונכים הבוגרים הם סיפורים המבטאים בנוסף לרמת ההדדיות הגבוהה ולהכלה את ההכוונה לשינוי עצמי מיטבי, שאינו מתמצה בגבולות קשר החונכות.
- מרבית 'סיפורי הקושי' של החונכות מתארים בראש ובראשונה קשיים שמקורם ביחסי חונך/ת-חניך/ה.
- 'קשיים מבניים' ו'קשיים פרסונאליים' (שמקורם או בחניך או בחונך) תוארו במידה פחותה .
- מספר לא מבוטל של חונכים דיווחו שנשארו בקשר (בעיקר חלקי, אך גם מתמשך) עם חניכיהם לשעבר
- המשותף לחוויית שני הצדדים :

א. ציון חשיבות ההעצמה העמוקה.

ב. התייחסות אל יסודות "פורצי גבולות" כבונים "עצמי" טוב יותר.

ג. שני הצדדים התייחסו אל מרכיב דומיננטי של מיקוד שליטה פנימי, יש מקום להניח שתובנות החונכים הנוגעות למיקוד השליטה הפנימי הצמיחו עבודה משותפת הרותמת גם את החניך/ה להכרה דומה ושימשה מקור השראה. הן בתחום האישי-הישגי והן ביחס לממד הערכי-חברתי.

- ראוי להדגיש פער שהתגלע בין הצדדים בהתייחס להערכת תרומות החונכות, בעוד מעטים מן החונכים ציינו (לטווח הקצר והארוך) את ההיבט הלימודי, הרי בקרב החניכים תפס תחום זה מקום רב בהערכתו את תרומת החונכות הן כסיוע נקודתי לטווח הקצר והן כחלק של בניית מסוגלות ואמונה בעצמי לטווח הארוך.

פר"ח
פרויקט חונכות

- ייתכן שהחונכים נוטים להדגיש, גם בהקשר לחניכים, את מה שנתפס כמשמעותי ביותר עבורם (החונכים) ורלוונטי להתפתחותם כפרטים בעלי רגישות חברתית גבוהה, בעוד התחום הלימודי מרכזי בעולמם של החניכים ומהווה חלק אינטגרלי מהתפתחותם גם בהקשרים העמוקים יותר.

בקרב שני המדגמים עלה ייצוג משמעותי למכוונות ערכית-חברתית.

- היחס לתרומת פר"ח לטיפוח רגישות חברתית, מודעות חברתית ומוטיבציה לשיפור הסביבה החברתית הודגש יותר בהתייחסויות החונכים (כ- 49.3%) מאשר בהתייחסויות החניכים (כ- 44%).
- מודעות חברתית בקרב החונכים - ניכר היה שמעל לחצי מן המשיבים התמקדו בתיאור הנסיבות המבניות שעיצבו את קשייהם של חניכיהם. תשובותיהם ביטאו מודעות ורגישות חברתית גבוהות המכירות בנסיבות הכלכליות, הסוציו-דמוגרפיות, הבריאותיות ואחרות, ככאלו שייצרו לפחות חלק מן הקשיים שחוו חניכיהם.
- ממצאינו מעידים כי מידת ההשפעה המרכזית והחזקה ביותר של ניסיון החונכות, הייתה ההשפעה על רגישותם של החונכים לשעבר למצוקות חברתית. כך, כמחצית מן החונכים סימנו כי ניסיונם בפרויקט פר"ח השפיע במידה רבה עד רבה מאוד על רגישותם למצוקות חברתיות; וקצת יותר מרבע חשו כי ניסיונם זה השפיע אף על יכולתם ו/או הכלים שיש ברשותם לשנות את סביבתם החברתית.
- ההתנסות בפר"ח אפשרה להם להכיר 'מציאות חברתית' אחרת, לפתח אמפטיה, להפנים את ערך ההתנדבות.
- ההתנסות בפר"ח נטעה בהם בעיקר מודעות ורגישות למצוקות ואף מוטיבציה להתנדב ולהשפיע.
- נמצא הבדל מובהק מבחינה סטטיסטית בין החונכים אשר ציינו כי היו חניכי פר"ח בעבר) כ% 16.5 מן הנבדקים) לבין החונכים שלא היו חניכי פר"ח בעברם. החונכים אשר התנסו בפרויקט פר"ח גם בילדותם סבורים כי ניסיונם בחונכות פר"ח השפיע יותר עלבחירותיהם המקצועיות,עלרגישותם למצוקות חברתיות וכן על יכולתם לשנות את סביבתם החברתית אל מול החונכים אשר לא חוו את הפרויקט כחניכים.

המלצות - לאור ניתוח ראיונות חניכים

א. התערבות ומעורבות נכונה מצד החונך/ת מצריכה העברת מידע מהגורמים המטפלים בילד.

ב. עבודה על משימת חקר חונך/ת - חניך/ה. שתסייע בזיהוי העוצמות והכשלים האישיים (קוגניטיביים ורגשיים).

ג. הימנעות מהיצמדות לאזורי הנוחות של החניך/ה ו/או החונך/ת ורתימת החניך/ה להתמודדות משותפת עם גורמים מעכבי צמיחה והתפתחות.

ד. טיפוח הממד האישי-הישגי: כולל התחום הלימודי.

ה. מאפייני הטיפוח: העברת מסר עקבי ויציב של אמונה ביכולתו/ה החניך/ה להתקדם עשויה לבסס תחושת ערך עצמי חיובי. העברת מסר של מיקוד שליטה פנימי המדגיש שמשאבים אישיים של מאמץ ונחישות מניבים פרות לאורך זמן.

ו. מסר ה'אמונה בעצמי' מוזן על ידי שני מסרי משנה מצד החונך/ת

- החונך אינו מוותר לחניך/ה גם כשקשה ומבסס מודל להזדהות ולחיקוי) "אני לומד/ת לא לוותר לעצמי.").
- החונך/ת אינו מוותר על החניך/ה, גם כשהוא מגלה סימני תסכול ורפיון ("אני לומד/ת לא לוותר על עצמי.").

ז. הדגשת ערכים נוספים בלמידה, מעבר להישגים. (הנעה, מיומנויות, העצמת משאבים, טיפוח כישורים אישיים).

ח. ביסוס אקלים בינאישי של מסירות, אכפתיות ורגישות לצרכי החניך/ה. (עשוי לקדם: מוטיבציה להשקיע ולהתגבר על קשיים, בעיקר לימודיים, לאפשר התבוננות אופטימית על העתיד ולסייע בהגלדת פצעים רגשיים)

פר"ח
פרויקט חונכות

ט. ניתן לטפח אקלים בינאישי באמצעות: שיתוף בחוויות אישיות של החונך/ת המדגימות מסר התגברות על מכשולים ומהוות מקור להשראה; הקפדה על המשכיות ויציבות במפגשים טיפוח חווית 'ביחד' ; חשיפתו/ה להתנסויות חדשות המהוות אתגר בלתי מאיים, בהקשרים הדורשים התערבות והעצמה ; הענקת תחושה של חשיבות החניך/ה בעיני החונך/ת במסרים ישירים ובגילויי תמיכה; קידום תחושת הנראות אצל החניך/ה ("אני רואה את קשייך לצד העדפותיך וקשוב להם"); חיבור בין דמות הורית לחברית (ייעוץ והכוונה בגובה העיניים ללא שיפוטיות); קבלה ללא תנאי, ללא גילויי ביקורת והתניות לתמיכה ולהערכה; יצירת מרחב לגיטימי לפורקן ולוונטילציה רגשיים; ביסוס רשת תמיכה המאגדת הכלה ורכות עם מסר של נחישות והעצמה.

המלצות לאור ניתוח שאלוני חונכים:

- טיפוח מודעות למבניות החברתית ו/או חשיבה סוציולוגית - לצד המפגש הבלתי אמצעי שאין תחליף לו ולצד ההדרכה האישית והחשובה של ניווט הקשר, ישולבו מספר מפגשי הדרכה שיתנו לסטודנטים. מידע חיוני על מבנה החברה הישראלית ועל למגוון המצוקות החברתיות הנלוות לו. ידע זה עשוי לתרום לחונך בהבנת הרקע למצוקות שחווה החניך/ה ולהבנת המגבלות ו/או האפשריות שעומדות בפניו בבואו לסייע לו.
- תקצוב לצורך מימון מפגשים 'פורצי גבולות'- מפגשים שייערכו מחוץ לביתו של החניך ויכללו התנסויות משותפות וחוויה שחורגות ממסגרת החונכות השגרתית. (אופי המפגשים ייקבע בתיאום עם הרכזים ובהתחשבות בצרכי החניך/ה).

פר"ח
פרויקט חונכות